

A V A T U D M A J A D V A R V A W A V A T U D Ü T L A A V M A J A D
 V A T U D M A J A
 D U T U D M A J A D V A V A V A T U D M A J A D V A T U D A
 D A J A M A J A D V A T U D A

Avatud Majad nr 22 – Paide Arvamusfestivali eri
 Peetri ja Mäo bussiekskursioon, 12. august 2016

Avatud Majad on ekskursioonide sari, mis viib arhitektuuri-
 huvilised tuntud hoonetesse, kuhu tavaliselt ei pääse.
 Ekskursioone korraldab Eesti Arhitektuurimuuseum.

Programm ja ajakava:

- 18.30 buss väljub Linnaruumi alalt, mis asub Paide keskväljakul Pärnu tänava alguses
- 19.00 Peetri alevik ja endise kolhoosi Oktoober keskuse hooned. Erikülasena juhatab ringkäiku Kareda abivallavanem Valdur Permanson.
- 20.15 bussi väljumine Peetrist, tagasiteel peatus Mäos endise Paide KEK-i hoonekompleksis

ca 20.45 ekskursiooni lõpp Paides

Grupijuht Mait Väljas, EAM-i teadur-kuraator

Moodne kolhoosiarhitektuur

Nõukogudeaegne kolhoosiarhitektuur esindab Eesti 20. sajandi arhitektuuris huvitavat kihistust. Rikkad kolhoosid ja edukad KEK-id (kolhoosidevahelised ehituskontorid) omasid plaanimajanduse tingimustes suhtelist majanduslikku iseseisvust, mistõttu kolhoosiesimeeste ja KEK-i juhtkondade vahel toimus muuhulgas omapärane arhitektuurivõidujooks. Selle käigus palgati parimaid arhitekte ja sisekujundajaid ning osati välja võluda defitsiitseid ehitusmaterjale. Olulist rolli kolhoosiarhitektuuri kvaliteedi kujundamisel mängis 1966. aastal loodud projekteerimisinstituut EKE (Eesti Kolhoosiehitus) Projekt, mis suurte riiklike projekteerimisinstituutide kõrval pakkus rohkem loomingulist vabadust ja võimaldas noorte andekate arhitektide esiletõusu (Toomas Rein, Veljo Kaasik, Jüri Okas, Vilen Künnapu, Ain Padrik jt). Nimetatud arhitektid suunasid oluliselt Eesti arhitektuuri ilmet alates 1960. aastate lõpust, ja hoolimata juba väärikast vanusest, tegelevad kes rohkemal või vähemal määral majade kavandamise või pedagoogitööga tänaseni.

Kolhoosi Oktoober hooned Peetri alevikus

Ekskursiooni peamine peatuskoht on Peetri alevik Kareda vallas, kus asub endise kolhoosi Oktoober hoonekompleks (varasemalt on aadressina kasutusel olnud ka Ämbra küla). Kerkinud majadest on arhitektuurselt kõige huvitavam endine kolhoosi keskusehoone (projekt 1978, valmis 1985), mille projekteeris EKE Projekti olulisemate arhitektide hulka kuuluv Vilen Künnapu. 2-korruselise puhasvuuk silikaattelistest hoone on iseloomult range horisontaalne kast, mis vastandub kõrvalasuva keskaegse Järva-Peetri kiriku torniga. Heledates toonides pastelse sisekujunduse autor oli Mari Kurismaa. Pärast valmimist palju publitseeritud ja tähelepanu pälvinud hoone on olnud kasutuseta 2000. aastate algusest ja pakub tänasel päeval varemromantikast.

Arhitekt ise on maja kohta kirjutanud järgnevat:

„Käsitlen arhitektuuri eelkõige kui kunstiteost, mis peegeldab ümbrust, koha vaimu, samas jagab aga inimestele turvalisust, rahutunnet, lootust. Kõik ülejäänud kasvab sellest ise välja.

Ämbra kolhoosikeskus asub lagedal väljal, üsna Peetri kiriku läheduses. Kant ei hiilga just esindusliku planeeringu ja ilusate hoonete poolest. Juba kaugvaates mõjub kirik lihtsa valge vertikaalina. Esimene arhitekti visioon oli luua selle kõrvale valge horisontaal. Nii ka sündis. Klassikalise kreeka templi planeeringust inspireerituna seisab hoone lagedal, kergel nõlval uhkes üksinduses ja näilises lihtsuses. Lähemalt vaadates selgub, et suure vormi ja lihtsuse annab majale pikliku ristküliku kujud, kuid aknad, trepid ja muu teevad temast pigem „keerulise kasti“. Hoones on koguni teatavat nukrust, tema arhitektoonika on rajatud vaikuse esteetikale. Kummaline kangialune hoone tagapool ühendab üht legendikku teisega, see loob assotsiatsiooni Giorgio de Chirico maalidega. Interjööri domineerib piklik kitsas ülavalgusega peristüül. Sisekujundaja Mari Kurismaa poolt loodud mahe värvigamma, toredad trepivõred ja noobel mööbel mahendavad tunduvalt maja eksterjöörist meelde jäänud mehelikku karmust.”

V[ilen] K[ünnapu]. Kolhoosikeskus Ämbra.
– Ehituskunst, 4/1984.

Peetri keskusehoone kõrval asuvad veel väikese aleviku kohta ülimestaapne ja lõpetamata jäänud kultuuri- ja spordikeskus (Vilen Künnapu, projekt 1988, nurgakivi pandi 1990. aastal; praegu paikneb hoones ka vallamaja ja raamatukogu, väljaehitamata jäi ujula), endine sööklahoone (K. Smirnov, EKE Projekt 1981–1983), lasteaed ja 18. sajandil ehitatud pastoraadis tegutsev Peetri kool, millele 1966. aastal tehti juurdeehitus.

Paide KEK-i kompleks Mäos

Mäos asub endine Paide KEK-i haldus- ja tootmiskompleks, mille olulisemate hoonete autorid on arhitektid Toomas Rein ja Jüri Okas, kes nagu Künnapugi töötasid EKE Projektis. Kui Reinu projekteeritud on liigendatud fassaadiga haldushoone (1971–1974), siis Okas kavandas tootmiskompleksi (1979–1988), mis 1980. aastatel jupikaupa valmis, ja on hiljem teinud ka hoonele renoveerimisprojekti (2004). Eesti postmodernistliku arhitektuuri klassikasse kuulub supergraafikas ekraanseinaga bensiinijaam (Jüri Okas, 1977–1980), mis on küll kahjuks hilisemate ümberehituste käigus paljuski oma algse ilme kaotanud. Tänaasel päeval haldab endise KEK-i kompleksi hooneid Mäo Invest AS.

Bensiinijaamast on hoone autor poeetiliselt kirjutanud:

„Maanteede ääres paiknevad: valmis-hooned, ehitatavad hooned, lagunevad hooned, kruusahunnikud, paneelide hunnikud, liivahunnikud, kivihunnikud, lumehunnikud, sönnikuhunnikud, heinakuhjad, heinapakid, elektrikapid, alajaamad, korstnad, triangulatsioonitornid, silotornid, viljakuivad, telefonipostid, kilomeetripostid, kõrgepingemastid, viidad, liiklusmärgid, muldekeldrid, reservuaarid, veehoidlad, kuivenuskraavid, küntud põllud, kündmata põllud, künkad, heinamaad, legendikud, metsatukad, hekid, puud, metsasihid.

1977.–1980. a. püstitati Tallinn–Tartu maantee äärde veel üks objekt, s.o. kuue meetri kõrgune kumer „lagunev“ sein. Seina peale on kirjutatud PAIDE KEK ja seina taga paikneb Paide KEK-i bensiinijaam.”

[Jüri Okas]. Bensiinijaam Mäol.
– Ehituskunst, 1/1981.

RAAMATUSOOVITUS

100 sammu läbi 20. sajandi Eesti arhitektuuri

100 sammu tähistavad 100 märksõna, mis enim iseloomustavad perioodi 1870-1992. Need võivad olla nii hoonetüübid või lausa valdkonnad (raudteearhitektuur, vallamaja, maakoolimaja, individuaalelamu), konkreet- sed hooned (Riigikogu hoone, tele- ja raadiomajad, Munamäe vaatetorn, vesilennukite angaarid jne), asustustüübid (mikrorajoon, maa-asula, alev, suvilakooperatiiv jne), arhitektid (Karl Burman, Edgar Velbri, Raine Karp, Toomas Rein jne), ehitusmaterjalid (silikaat, raudbetoon, suurplokki jne), stiilid (historitsism, funktsionalism, juugend, stalinism jne). See võimaldab katta kõik olulisemad arhitektuuri- nähtused XX sajandi Eesti arhitektuuris, nii tipud kui argiarhitektuuri. Esitletakse nii vähem tuntud ja seni mitte kultuuriväärtusena kaitstavaid hooneid kui ka juba riikliku kaitse all olevaid hooneid.

Toimetaja: Leele Välja

Tekstid: Lillian Hansar, Jaak Huimerind, Karen Jagodin, Liina Jänes, Mart Kalm, Epp Lankots, Maris Mändel, Triin Ojari, Oliver Orro, Heiki Pärdi, Anneli Randla, Leele Välja, Mait Väljas
Kujundajad: Tiiu Pirsko, Mati Veermets
Eesti Arhitektuurimuseum, 2013

Raamatut saab osta muuseumist:
info@arhitektuurimuseum.ee
Hind: 10€